

Parels bij een prille industrialisatie

Geraardsbergen op porseleinkaarten

Deel 5 en slot: hotelwezen, boekdrukkunst, vrije beroepen en onderwijs

Jacques DE RO, Rik VAN DAMME

In dit vijfde en laatste deel behandelen we de porseleinkaarten die betrekking hebben op het hotelwezen, de boekdrukkunst, de vrije beroepen en het onderwijs. Hoewel uiteenlopende onderwerpen, hebben de meeste één ding gemeen: hun nauwe verbondenheid met de stad Geraardsbergen.

'Hotel du Petit Bruxelles'

Als we voortgaan op de gegevens op de kaart, is J.V. Lefebure uitbater van het 'Hotel du Petit Bruxelles', die zijn porseleinkaart (8,8 x 12 cm) bestelt bij de Gentse lithograaf J.B.D. Hemelsoet. Hemelsoet is vooral bekend als boekdrukker en woont bij Sint Jacobs. In de burgerlijke stand van Geraardsbergen vinden we echter J.V. Lefebure niet terug. Volgens het bevolkingsregister van 1847 is Francies De Vos de hoteluitbater. Hij woont er met zijn echtgenote Francisca Lussie, zijn ongehuwde zoon Charles, een dienstknecht en twee dienstmeiden. De Vos is 65 jaar en laat vermoedelijk korte tijd later zijn hotel over aan Jean Baptiste Van Achter, die op dat ogenblik een hotel heeft op de Markt. In 1857 is Van Achter nog steeds hoteluitbater in de Denderstraat, waar hij samenwoont met zijn vrouw Catharina Gosselin, zijn vier ongehuwde dochters en een dienstbode. Opmerkelijk is dat in het bevolkingsregister bij zijn naam ook "Lefebuere Valentin" vermeld staat. Heeft Van Achter, intussen 72 jaar, het beheer van zijn hotel toevertrouwd aan Lefebure? In het tiende boekdeel van het bevolkingsregister vinden we een zekere Valentin Julien Lefebure, geboren te Oudenaarde op 6 december 1819. De man is han-

delsreiziger en zou zijn woonplaats in Gent maar tijdelijk geruild hebben voor Geraardsbergen, namelijk van 14 april tot 15 augustus 1860. Zijn verblijfplaats in de stad staat niet genoteerd. Hij is vergezeld van zijn echtgenote Josephine Sneijers en zijn twee minderjarige kinderen. De reden waarom 'J.V. Lefebure' op de porseleinkaart vermeld staat, valt dus niet meteen te verklaren uit bovenstaande gegevens (1).

Het hotel bevindt zich op de hoek van de Denderstraat met het Zakstraatje en is een van de vele kroegen die de stad rijk is in de 18de eeuw. In 1789 is Joannes Priem er de uitbater. In november 1794 heeft hier de openbare verkoop plaatsgevonden van alle wind- en watermolens van de Sint-Adriaansabdij. Tot voor enkele jaren bestond het bekende café *Het Klein Brussel* op de hoek van de Denderstraat en de Zakkaai. Hoewel het om dezelfde benaming gaat, betreft het hier een ander hoekgebouw, want de Zakkaai is pas met de kanalisatie van de Dender in 1869 aangelegd. Volgens F. De Chou is de oorspronkelijke herberg verdwenen samen met het Zakstraatje en is het huidige café een latere nieuwbouw (2).

Deze porseleinkaart biedt ons een

uniek gezicht op dat deel van de bovenstad dat bekend staat als *De Zak*. In het begin van de 19de eeuw bevinden zich achter de huizenrij van de Denderstraat de bleekvelden van Adrien Joseph Maquestiaux. Op de kaart is intussen het onbebouwd binnenblok herschapen in bos. In 1873 is hier de kartonfabriek van Théophile Vander-schueren opgestart dat na diens faling in 1886 verkocht wordt aan Adrien Flamant, die er zijn textielabriek vestigt. Uiterst links op de kaart zien we het stenen bruggetje, dat in 1867 vervangen wordt door een houten draaibrug. Links van de Dender kijken we op de achterbouw van de Karmelietenstraat, rechts op het verdwenen *Zakstraatje*. Op het primitief kadasterplan van 1828 telt het straatje vijftien woningen. In 1847 zijn daarvan tien huizen bebouwd, waarvan het merendeel door werkmansgezinnen. Tien jaar later zijn dat er nog zeven woningen met opvallend een gelijk aantal bewoners, met name 45. De hoge rokende schoorsteen, die boven de huisjes torent, maakt deel uit van het ververijbedrijf annex kalandermolen van de gebroeders Charles Joseph en Auguste Antheunis. Hun aanvraag voor het plaatsen van een stoomtuig dateert uit 1850, wat betekent dat de porseleinkaart van na die datum is.

Het hotel zelf is een quasi gesloten

(1) RABW (Rijksarchief Beveren-Waas), MGA (Modern Gemeentelijk Archief) Ger, nr. 1185.

(2) J. De Ro, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 48.

HOTEL DU PETIT BRUXELLES

Gand Lith de J. B. D. Hemelsoet, près de St Jacques.

Hotel du Petit Bruxelles tenu par J. V. Lefebure, Grammont (Gand Lith de J. B. D. Hemelsoet, près de St Jacques)

Dit is een kaart die om verschillende redenen merkwaardig is: we krijgen niet alleen een boeiend beeld van de wijk aan de tweede brug, maar ook de beeldopbouw is fascinerend. J. V. Lefebure had zich voor zijn "Hotel du Petit Bruxelles" evengoed kunnen beperken tot de voorgevel alleen, maar hij koos ervoor om het in een breder stadsgezicht te integreren. Het beeld is in vogelperspectief getekend, zodat we ook een mooie inkijk krijgen op de binnenkoer van het hotel en de aanpalende tuinen. Ook de stenen brug over de Dender met de aanpalende fabrieksgebouwen en het Zakstraatje vormen het decor voor de linkerzijde van het hotel. De lichtverdeling is zo getekend, dat de voorgevel van "t Klein Brussel" alle aandacht krijgt; daarenboven staat het binnen de compositie mooi als blikvanger tussen de Denderstraat en het Zakstraatje. De hoekgebouwen aan de overkant laten een grote slagschaduw vallen op de kaai en de Dender. De arcering is een gradatie donkerder gemaakt om het hotel nog beter in het "licht" te zetten. De grote tuin daarachter moest normaal meer licht krijgen, maar er is bewust gekozen om het in een zachtere middentoon te houden zodat het als middenplan kan gebruikt worden. De bomenrij aan de horizon zorgt voor een bijkomend diepte-effect. Het kaartje is zeer sober voorzien van een gouden rand met hoekversieringen. Naam en adres werden in verschillende lettertypes aangebracht.

gebouwencomplex rond een grote binnenplaats. De gebouwen onder zadeldak hebben telkens acht traveeën en twee bouwlagen. De hele site is ook terug te vinden op het primitief kadasterplan van 1828. Het hotel is gunstig gelegen langs de baan die de Gentsepoort rechtstreeks verbindt met de Sint-Adriaansabdij. In de jaren 1840 is het ook een verza-

melplaats voor reizigers. Hotel *Klein Brussel* is volgens *De Volksverdediger* van 25 oktober 1846 het vertrekpunt van de dagelijkse diligence naar Gent (vertrek om 6.30 uur en om 14.30 uur), naar Brussel (om 11.00 uur) en naar Lessen, Ronse en Oudenaarde (om 16.00 uur). De voorgevel van het hotel op de porseleinkaart correspondeert met deze

die we te zien krijgen op de litho van Ch. J. Hoolans uit 1849.

Avoux frères

De familienaam *Avoux* vonden we al eerder vermeld op het ongedateerde lithografische naamkaartje van hophandelaar *J. Coppens Fils*, textielabrikant *J. F. Bruyneel* en kanthandelaars

Ida Jouret & Soeurs.

De drukkerij *Avoux frères* in de Vredestraat wordt, na hun verhuis in 1847 van Ninove naar Geraardsbergen, opgestart door de gebroeders François en Augustin Avoux. Hun vader Petrus Haveaux (1787-1862) heeft omstreeks 1834 een drukkerij in de Langemuntstraat te Ninove. Naast boekdrukker, is hij ook nog boekverkoper, boekbinder en steendrukker. Aanvankelijk werken drie van zijn zonen in het familiebedrijf: Joseph (° 1819), François (° 1820) en Augustin (° 1827). François legt zich toe op het boekbinden, terwijl Augustin het lithografisch werk verzorgt. Op 17 mei 1847 verhuizen de twee laatst genoemden naar Geraardsbergen, waar zij in de Vredestraat 818 (in 1873 nr. 9) een eigen drukkerij oprichten, terwijl Joseph verder werkt als steendrukker in de Beverstraat te Ninove tot zijn overlijden in 1855. Het eerste teken van hun drukkersactiviteiten is een bidprentje en het lithografisch ontwerp van het brievenhoofd van "*Banque et Recouvrements sur la Belgique & l'Étranger Prosper & René Spitaels & Cie*" uit 1849. Zij drukken dan onder de firmanaam *Avoux frères*. Het is uit deze periode dat er een porseleinkaart (18,5 x 13,6 cm) in blauwe en zwarte tinten bekend is, mooi versierd en met een drietal afbeeldingen met betrekking tot de drukkersstiel. De opmaak van de kaart bestaat uit drie tekstblokken met centraal: '*Lithographie commerciale et reliure en tout genre de Avoux Frères Rue de la Paix 818, à Grammont*'. Links van deze tekst wordt een beschrijving gegeven van wat hun bedrijf zoal drukt: '*Adresses, Cartes de Morts, Factures, PRIX-COURANT, Mandats, Etiquettes, Musique, Lettres d'invitation, de faire part de mariages*'. Rechts van de centrale tekst volgt meer uitleg over de boekbinderij: '*Reliure de toutes sortes de Livres, Cartonnage, Registres blancs & lignés, Cahiers, Portefeuilles, et tout ce qui concerne leur*

"Vertrek-uren der diligencien van Geraardsbergen", in *De Volksverdediger* van 25 oktober 1846..

état'. Op de porseleinkaart staat in de tekening klein gedrukt: A. Avoux (Augustin). Zoals eerder aangehaald, menen we dat de Geraardsbergse drukkers niet over de nodige kennis en procédés beschikten om dergelijke kaarten te maken en hiervoor dus een beroep deden op een steendrukker van buiten de stad. Dit kan erop wijzen dat de gebroeders Avoux nog op de technische hulp van hun vader kunnen rekenen. Petrus Avoux zelf blijft verder drukken in de Langemuntstraat tot zijn overlijden in 1862 en zal nadien opgevolgd worden door zijn jongste zoon Andreas (1830-1882).

In de Vredestraat wordt de boekbinderij uitgebreid met een handel in bureelbenodigdheden. Op een brievenhoofd uit 1852 wordt een houten drukpers afgebeeld met in vet gedrukte letters: '*Lithographie des Arts, des Sciences et du Commerce. Avoux Frères*'. De volgende jaren vinden

we Augustin nergens meer vermeld. Mogelijke redenen kunnen zijn dat hij verhuisd is of dat hij misschien vroegtijdig overleden is. François Avoux blijft drukkersbaas tot zijn overlijden in 1893 en wordt nadien opgevolgd door zijn oudste zoon Modeste (1854-1928).⁽³⁾

Notaris Joseph Louis Declercq

De familie Declercq heeft haar sporen verdiend in het lokale notariaat. Tijdens de Franse periode is Joseph Benoît Declercq notaris te Nederbrakel. Uit zijn huwelijk met Régine D'Hondt heeft hij twee zonen die het vaderlijk beroep opvolgen. De jongste, Pierre François (1809-1897) is achtereenvolgens notaris te Kalken (1848-1849), te Viane (1849-1859) en ten slotte te Geraardsbergen (1859-1868). Zijn taak wordt verdergezet door zijn zoon Désiré Declercq (1842-1926), die vooral bekend is om zijn fotografisch werk van de Oudenbergstad en omgeving. Joseph Louis Declercq, een oudere broer van Pierre François, wordt eveneens notaris. Hij wordt te Nederbrakel geboren op 13 juni 1797. Later huwt hij met Amélie Risselin. Vanaf 7 november 1825 woont het jonge paar in de Denderstraat 28. Declercq is in mei 1846 medestichter van de lokale Liberale Associatie en een maand later, op 14 juni, is hij een van de afgevaardigden op het Eerste Liberaal Congres. En hij boekt succes tijdens de gemeenteraadsverkiezingen: hij is liberaal gemeenteraadslid in 1843-1851, 1858 en schepen in 1849-1851. Hij overlijdt te Geraardsbergen op 20 oktober 1858.⁽⁴⁾

Van de man is een bijzonder lithografisch naamkaartje bekend. Het heeft een veelhoekige vorm waarbij de randen in een vast patroon met gaatjes doorprikt zijn. Centraal zien we een imaginair moeraslandschap met links een met plantengroei overwoekerde torenruïne en in de verte een kerktoeren en heuvels. Dienstdoende litho-

⁽³⁾ J. DE RO, *Monumenten van papier en karton. De moderne geschiedenis van Geraardsbergen op maat van papiermakers, drukkers en fotografen*, Geraardsbergen, 2012.

⁽⁴⁾ F. DE CHOU, *Biografisch repertorium van de dienstverleners van Geraardsbergen. Deel 1: de notarissen (1796-2010)*, in *Gerardimontium*, nr. 243, 2012, p. 32-35.

Lithographie commerciale et reliure en tout genre de Avoux Frères Rue de la Paix 818, à Grammont. Adresses, Cartes de Morts, Factures, PRIX-COURANT, Mandats, Etiquettes, Musique, Lettres d'invitation, de faire part de mariages. Reliure de toutes sortes de Livres, Cartonnage, Registres blancs & lignés, Cahiers, Portefeuilles, et tout ce qui concerne leur état. (A. Avoux)

Deze kaart voor de drukkerij van Avoux is zeer decoratief uitgewerkt zodanig dat de vermelding van naam, adres en de geleverde producten zelfs ietwat verloren lopen tussen al te weelderige versieringen die in een blauwe tint werden afgedrukt. Alleen de naam "Avoux Frères" is met enkele aansluitende guirlandes in een getemperde rode oker uitgevoerd. De decoratieve elementen, o.a. schelpen, voluten, hoorns des overvloeds, enz.... zijn bekende rococomotieven aangevuld met enkele luchtige romantische accenten. In de linker- en rechterbovenhoek wordt een drukpers en werktafel afgebeeld. Onderaan wordt centraal de bijenkorf en de mercuriusstaf, naast verpakte goederen, weergegeven om de bedrijvigheid van de zaakvoerders nog eens extra te onderstrepen. Deze kaart wil in haar overvloed aan technische hoogstandjes een uithangbord zijn voor het vakmanschap van de firma Avoux.

graaf en drukker is *J. Bevernaege Fils* uit Oudenaarde.

Daarnaast wordt Bevernaege door dezelfde notaris gevraagd een porseleinkaart (12,2 x 8,2 cm) te vervaardigen. Er bestaan twee varianten: de ene is gepersonaliseerd op naam van Declercq, de andere is naamloos. Beide kaarten zijn ook verschillend qua kleurgebruik. Het beeld

is genomen vanuit de benedenstad in de omgeving van het sas. Op de met populieren afgezoomde Dender vaart een kleine zeilboot. Links op de achtergrond zien we een glimp van de bovenstad met de hoofdkerk. Rechts van het gebouw staat de wip van de Sint-Sebastiaansgilde en in de verte op de heuvel het abtenhuis en de Oudenbergkapel. Blikvanger in het beeld is het bakstenen gebouwtje

onder een tentdak van pannen. Binnenin bevindt zich (nog steeds) een balkenstuw met een mechanisme uit circa 1760 voor het ophalen der balken. (5)

'Waterdokter' Modeste De Cock

Een andere voorname burger in de stad die een porseleinkaart laat vervaardigen is de 'waterdokter' Mo-

(5) *Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen, in Kultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen, Gent, 1962, p. 338.*

J. L. De Clercq notaire Grammont (2 varianten)

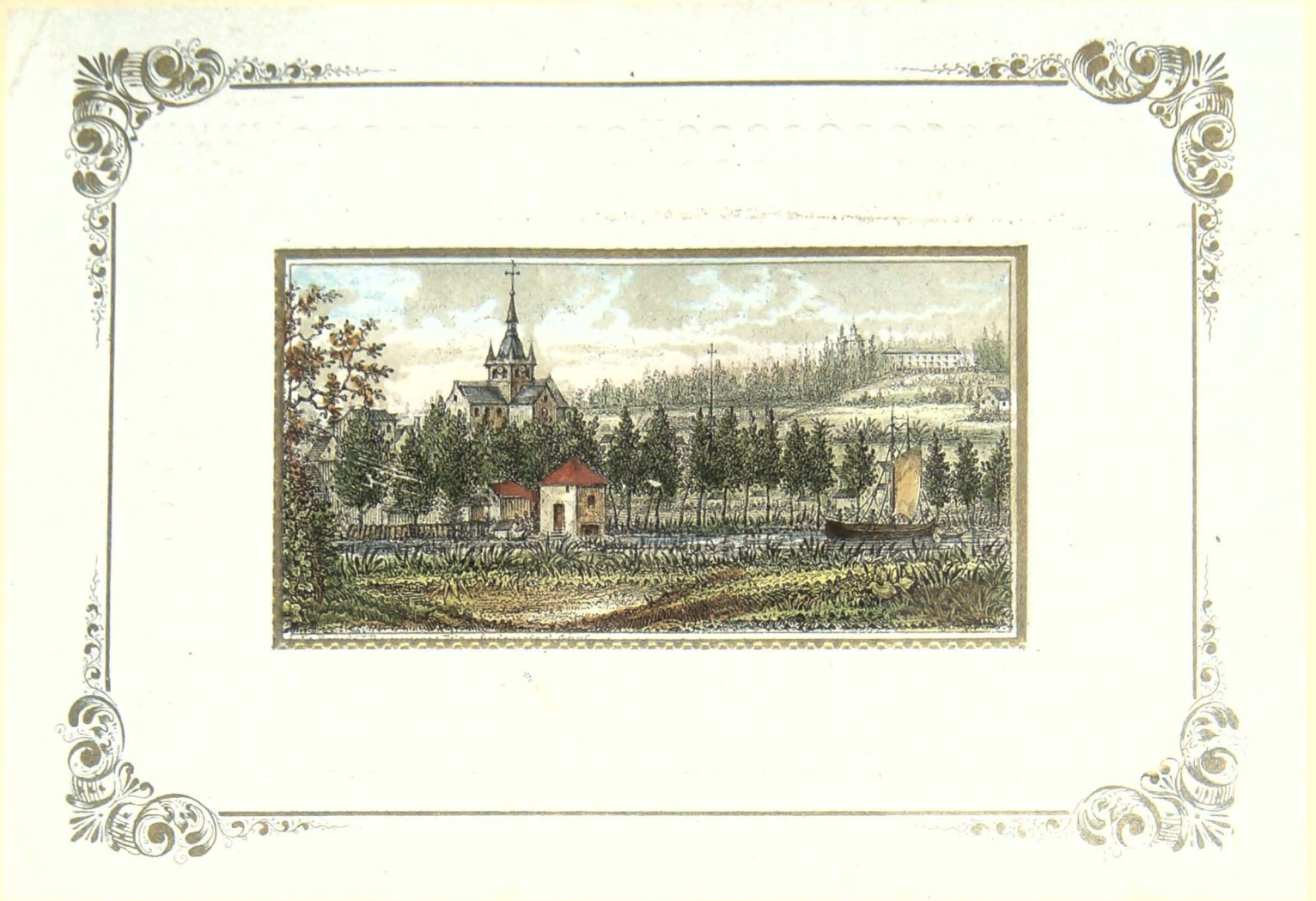
Dit is een boeiend beeld van het "sas" omstreeks 1850 met daarnaast wellicht de gebouwen van de molens en de schotbalken om het waterpeil onder controle te houden. Een rij bomen verbergt het normale zicht op de Markt en de Molenstraat; alleen de staande wip van de Dierkost en de hoofdkerk steken er boven uit. Ook het gezicht op de Oudenberg en de Buizemont is duidelijk het product van de verbeelding. Deze gekleurde litho is weliswaar met het oog van een schilder opgebouwd. Op de voorgrond fungeert de haast witte weide van de beek als voorgrond-element. Op het middenplan zien we de Dender met een zeilboot en het molenhuis met rood piramidaal dak. Samen met de hoofdkerk staat het in de compositie op het snijpunt van de gulden snede. Ook de bomenrij ligt op de horizontale krachtlijn binnen de vlakverdeling. Twee tinten blauwgroen zorgen voor de nodige diepte tussen de struiken op de voorgrond en de begroeiing aan de horizon. In de lucht zorgen witte wolkenlierten voor een mooie doorkijk en de nodige diepte. Bruine en gele okertonen vormen de neutrale basistonen waarop de andere kleurelementen werden aangebracht. Het naamkaartje wordt discreet afgewerkt met een sobere kalligrafische uitvoering van het adres. Ook het kader is beperkt tot een gouden lijntje met sobere hoekversiering.

deste De Cock. Afkomstig uit Lokeren, vestigt hij zich na zijn huwelijk met Joanna Catharina Van Hoorde in 1834 te Geraardsbergen. Daar ontpopt hij zich niet alleen als een uitmuntend politicus - hij draagt de burgemeesterssjerp van deze stad in 1854-1881 - maar begint snel bekendheid te verwerven door zijn hydrotherapeutische praktijk. Hiervoor vindt hij een geschikte locatie in het voormalige abtenhuis van de Sint-Adriaansabdij, dat hij op

20 april 1839 verwerft. In de grondverdieping van dit gebouw laat hij een soort badinstelling inrichten en naar mate het aantal patiënten toeneemt, vormt hij ook de bovenverdieping om tot een soort hotel met afzonderlijke kamertjes om hen een tijdelijk verblijf te bieden. Hij meent de zieken te kunnen genezen met een waterkuur. Hiervoor moet zijn instelling permanent beschikken over voldoende watertoevoer. Aan-

vankelijk gebruikt hij het water, dat door het afdammen van de vroegere abdijvijvers, via ondergrondse loden buizen naar zijn "Etablissement Hydrosudopathique" wordt geleid. Vanaf 1874 zal hij ook door middel van een stoomwatermolen in de Boelarestraat het water van de gekanaliseerde Dender naar zijn badinrichting pompen. Met zijn overlijden op 4 augustus 1881 wordt de hydrotherapeutische praktijk stopgezet. (6)

(6) J. De Ro, *Waterkracht versus mechanische drijfkracht. Evolutie van de watermolens in Geraardsbergen en deelgemeenten*. Deel 1, in *Gerardimontium*, 2004, nr. 194, p. 28-29.

Dit is een variant beeld van de vorige kaart; er zijn geen namen vermeld en het gezicht op Geraardsbergen met sluis, zeilboot, molenhuis en kerk is identiek maar wel met een subtieler kleurgebruik. De groenen bevatten minder blauw en iets meer geel. Op de voorgrond heeft een boom okerrode bladeren gekregen wat het perspectief ten goede komt. Ook het water van de Dender en de lucht hebben meer blauwe tinten gekregen. Aan de horizonlijn is zelfs een streepje roze aangebracht. Het okergeel van het zeil, de bleekweide en de muren van het molenhuis, houdt de kleurenbalans mooi in evenwicht. Het rood van het dak staat ook complementair tegenover de groene bommenrij. Het sobere gouden kadertje geeft het afgewerkte beeld wonderwel alle allures van een stemmig schildertje.

De porseleinkaart (17,4 x 12,5 cm) bestelt De Cock bij steendrukker Gustave Jacqumain in de Onderstraat 3 te Gent. Jacqumain, die in de Arteveldestad als een van de belangrijkste lithografen geldt, start een steendrukkerij in 1839 in de Urselinenstraat maar verhuist kort daarop naar de Onderstraat waar hij in 1841-1842 samenwerkt met de hoger genoemde lithograaf P. Van de Steene. Na diens vertrek werkt hij alleen verder op dit adres van 1843 tot 1854. Het is vermoedelijk in deze periode dat de waterdokter voor een kaart bij hem aanklopt. Van deze zogenaamde 'carte d'adresse' bestaan

twee varianten (het beeld heeft een gouden en een bruine (koperen?) omlijsting). We krijgen hier een vrij gedetailleerde weergave van de drie abdijgebouwen (portiershuis, prelaatsgebouw en koetshuis), die de afbraakwoede van de Franse revolutie hebben doorstaan. In een mooi met paden aangelegde tuin met standbeelden en een zitbank wandelen de patiënten. Op de achtergrond links steekt een windmolen met zijn wieken boven het overdadige lover uit. Gaat het hier misschien om de *Vera Paz* windmolen in Goferdinge? Rechts achter het koetshuis zien we in de verte de Oudenbergkapel.

Bankier Cyrille Spitaels

Een partijgenoot van Modeste De Cock is Cyrille Spitaels, die een private bank uitbaat op de Markt in het voormalige Sint-Jorishof. Hij wordt te Geraardsbergen geboren op 22 januari 1819 als oudste zoon van Adrien, rentenier en van Thérèse Byl. Spitaels volgt het politieke voetspoor van zijn vader, die burgemeester is van de Oudenbergstad in 1830-1834: hij is katholiek raadslid in 1848-1865 en 1867-1881, schepen in 1852-1865 en 1870-1881 en ten slotte provincieraadslid in 1847-1864. In 1854 trouwt hij met Clémence Verspieren, dochter

J. L. Declercq, notaire, Grammont (J. Bevernaege, Fils, Fecil 46)

Voor zijn naamkaartje gaf notaris J.L. Declercq de voorkeur aan een romantisch getekend landschap dat wel grotendeels de vrucht is van een nostalgische verbeelding. Met een overgroeide torenruïne en een afgeknakte knotwilg op de voorgrond, zien we een idyllisch rivierlandschap opduiken met langs de oevers enkele stemmige dorpjes rond de kerktoren. Boven de horizonlijn prijkt naam en adres van de notaris in een sierlijke kalligrafische uitvoering. Het geheel is afgedrukt op een geperforeerd wit karton, dat duidelijk geïnspireerd is op een model dat in kant was uitgewerkt. Door zachte grijsovergangen is er een zeer subtiele maar duidelijke modellering gerealiseerd, zowel in de tekening van de ruïne als van de bomen in het landschap.

van Jean Louis en van Marie Thérèse Gequiere. Zijn huwelijk blijft kinderloos. (7) Het lithografisch naamkaartje (in twee varianten met verschillende kleurtinten), dat hij laat maken bij een niet nader gekende steendrukker, is vrij bescheiden en mist de fantasierijke versieringen die we van andere porseleinkaarten gewoon zijn.

Een zieke Modeste De Cock verschijnt voor een laatste maal op de zitting van het schepencollege op 22

maart 1878 en laat zich de volgende jaren als burgemeester vervangen door Cyrille Spitaels. Spitaels overlijdt op 21 februari 1881, vijf maand voor de dood van De Cock.

Pauline Spitaels

Pauline Spitaels, een nicht van Cyrille, gaat door het leven als rijke ongehuwde weldoenster. Haar inkomsten haalt ze uit de huurgelden van haar woningen en gronden; daarnaast participeert ze in de bankassociatie

van haar jongere broer René en van een andere neef Prosper Spitaels. Ze is de oudste dochter van Albert, bankier en van Isabella Van Yper. Deze zeer godvruchtige dame woont in de ouderlijke woning op de Markt, samen met haar broers Benoît en René, tot het overlijden van haar moeder in 1844. Met een deel van de erfenis laat zij in 1846-1847 in de Abdijstraat nabij de hovingen van de Sint-Adriaansabdij een groot herenhuis optrekken. (8) Bij de Oudenaardse lithograaf J. Bevernaege laat ze een naamkaartje

(7) J. DE RO, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsververving en -verlies*, proefschrift, U.G., Gent, 1976-1977, bijlage, p. 34.

(8) *Ibidem*, p. 306-308.

Lith: de G. Jacquain, rue basse 3 à Gand.

Etablissement Hydrosudopatique du docteur De Cock à Grammont. (Lith.: de G. Jacquain, rue basse, 3 à Gand.) (2 varianten)

De "waterdokter" De Cock mikt met zijn kaart op een welstellend publiek. Daarom werd de voorkeur gegeven aan een gouden kader met een sobere romantische versiering. Ook de vermelding van naam en adres is eerder discreet aangebracht. Het gezicht op het Abtenhuis met stijlvolle tuin, poortgebouw en koetsenhuis krijgt daarentegen de volle aandacht. De grasperken met prieltjes en enkele klassieke beelden zijn een synthese van een strakke Franse tuin en een meer gevoelsmatige Engelse variant. De heer en de dames die erin rondwandelen behoren duidelijk tot de welstellende burgerij.

Lith: de G. Jacquain, rue basse 3 à Gand.

Cyrille Spitaels. Banquier à Grammont. (2 varianten)

Cyrille Spitaels houdt het sober. Een witte naamkaart met een ovale kanten boord en daarin centraal zijn naam en adres in een eenvoudige maar voorname kalligrafische uitvoering. Naast de drie verschillende lettertypes is er ook bij de versiering gezorgd voor een sierlijke maar klassieke lijnvoering. Het geheel werd uitgevoerd in een discrete rode oker.

Dit is een variante van de vorige kaart maar dan in lichte gele oker afgedrukt. Voor het witte kader werd afgestapt van de ovale vorm en krijgen we eerder de vorm van een sobere sierschotel.

vervaardigen. Deze porseleinkaart met gouden omlijsting toont ons vanuit haar tuin aan de Boelarestraat een ingekleurd stadspanorama met voor de bovenstad als herkenbare oriëntatiepunten de Sint-Bartholomeuskerk met links de wip van de Sint-Sebastiaansgilde en rechts de Sint-Joriskapel en de torens van het stadhuis. De klokkentoren van de Sint-Catharinakerk in de benedenstad is duidelijk zichtbaar. In de verte zijn in het landschap nog twee windmolens waar te nemen: rechts de 'Vera Paz' te Goferdinge en links

de zogenaamde 'Hollander' nabij de Lessensepoort. Rechts van deze molen zien we een hoge fabriekschouw annex bedrijfsgebouw. Gaat het hier om de papierfabriek van de gebroeders Fontaine? Helemaal links op de voorgrond van de kaart staat een ronde bakstenen toren met spitsboogvensters en -deur, aan de top bekroond door (eerder als versiering aangebrachte) kantelen en gelegen op een heuveltje. Is deze toren met neogotische allures bewoond of is het een ingericht tuinpaviljoen? Hij ligt op enkele passen achter het

koetshuis van de voormalige abdij en wordt tijdens de vroege jaren 1960 afgebroken. Een mogelijke voorgeschiedenis van de toren is de heropbouw van een in puin gevallen of geschoten verdedigingstoren van de middeleeuwse stadsomwalling. (9) Pauline Spitaels overlijdt in haar woning op 11 mei 1856. Wanneer zij haar einde voelt naderen, roept zij op 8 mei notaris Eugène Coppens bij zich om haar testament op te maken. Haar woning met tuin in de Abdijstraat schenkt zij aan Mimie D'Hondt, "genaemd by haren kloos-

Pauline Spitaels. (Dessiné et Gravé par J. Bevernaege Fils Lithographe Breveté à Audenarde de 1844.) (2 varianten)

Pauline Spitaels heeft met deze naamkaart een romantisch ingekleurd beeld van haar tuin laten maken met daarboven een merkwaardig uitzicht op de stad. Op de voorgrond zien we links een neogotische toren die als prieeltje of orangerie dienst deed. De gekleurde herfstbladeren geven er een nostalgisch tintje aan. Normaal heeft Pauline van in haar huis geen uitzicht op de stad zoals het hier is voorgesteld met stadhuis, kerk, Dierkost en enkele molens. Dit panoramisch gezicht op Geraardsbergen is duidelijk een bijgewerkte compositie. Al wie deze kaart in handen kreeg en de stad niet kende, merkte daar niets van en genoot van de mooie beeldopbouw. Naast de toren met de romantische tuin als voorgrond, fungeert het gezicht op de stad als middenplan en achtergrond. De witte doorkijk in de lucht is ideaal om de naam van Pauline in een sierlijke kalligrafie aan te brengen. Een gouden kartertje met licht versierde passe-partout zorgt voor een stijlvolle afwerking.

(9) J. DE RO, I.S.M. D. SURDIACOURT, M. VAN TRIMPONT, J. COPPENS, L. BEECKMANS, N. DE BROUWER, N. VAN LIEFFERINGE, G. WELLEMAN, *De Muur rond Geraardsbergen. Van gesloten naar open stad*, Geraardsbergen, 2009, p. 198-201.

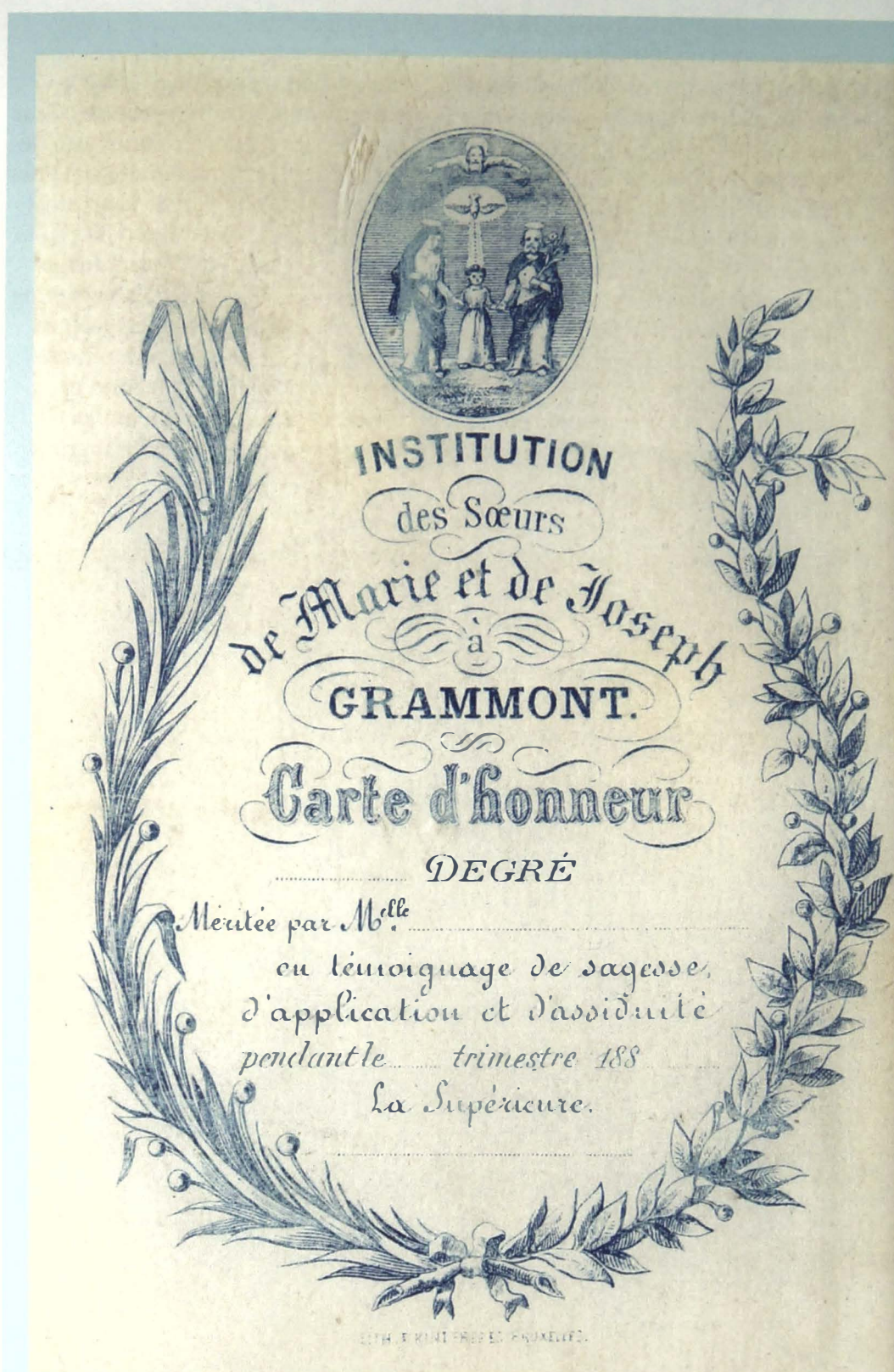
ternaem "zuster Colette". Hiermee komt de facto dit onroerend goed aan de *Zusters van Maria en Jozef*, een congregatie die haar neef Constant Guillaume Van Crombrugghe (1789-1865) in 1817 te Aalst gesticht heeft. Dit brengt ons bij de volgende porseleinkaart.

Zusters van Maria en Jozef

De *Zusters van Maria en Jozef* starten in 1818 te Geraardsbergen met een kantschool. Twee jaar later wordt begonnen met een zondagsschool waar meisjes onderwezen worden in godsdienst, schrijven, lezen en rekenen. Nog enkele jaren later wordt overgeschakeld naar dagonderwijs. In 1845 wordt een lagere school opgericht die later staatserkenning krijgt. Vijf jaar later wordt er een technische school voor meisjes opgericht, de eerste in de provincie. Met de erfenis van Pauline Spitaels in 1856 aan de congregatie, verhuizen de zusters van de Vredestraat naar de Abdijstraat. In 1870 worden er ruimere klassen gebouwd om de toename van het aantal kinderen op te vangen. Daarnaast worden inwonende meisjes aanvaard.⁽¹⁰⁾ De zogenaamde 'Carte d'honneur' (erekaart) is een porseleinkaart (11,7 x 14 cm) van de Brusselse steendrukkerij *P. Kint Frères* uit de jaren 1880 die aan de leerlingen wordt toegekend als bewijs van hun wijsheid, vlijt en volhardende ijver.

Priorij Hunnegem

Een gelijkaardige kaart (11,7 x 14,6 cm), maar vervaardigd door de Brusselse steendrukkerij *Callevart frères*, wordt verleend aan leerlingen van het *Pensionnat des Religieuses Bénédictines de Hunnegem*. Het benedictinessenklooster (later bekend als *Priorij Hunnegem*) wordt in 1625 met de hulp van Gaspard Vincq, abt van de Sint-Adriaansabdij, gesticht naast het oude Hunnegemkerkje. Hier wordt tijdens de 19de eeuw onderricht gegeven aan meisjes van de

Institution des Sœurs de Marie et de Joseph à Grammont. Carte d'honneur. (Lith. P. Kint Frères, Bruxelles.)

De leerlingen van het instituut *Maria en Jozef* kregen deze mooi versierde erekaart voor "goed gedrag". De compositie is gebaseerd op de twee takken van een lauwerkrans waarbinnen de naam en het adres van de school werden weergegeven in diverse lettertypes. Bovenaan trekt een medaillon de aandacht waarop Maria en Jozef een meisje bij de hand houden, die door de Heilige Geest wordt "verlicht". Het geheel werd monochroom in hemelsblauw uitgevoerd.

⁽¹⁰⁾ J. VAN MELLO, *Van Gerardimontium tot Geraardsbergen*, Tielt, 1977, p. 115.

Pensionnat des Religieuses Bénédictines de Hunneghem à Grammont. Carte d'honneur. (Lith. Callewart frères, Bruxelles)

Deze erekaart is een variatie op het exemplaar van het instituut *Maria en Jozef*. Alleen werd hier naam en adres van het internaat in Hunneghem afgedrukt tussen U-vormige guirlandes. "Onze-Lieve-Vrouw van Vrede" troont bovenaan. Philippine Gheeraerts kreeg deze kaart voor haar wellevendheid. Met rode oker wordt de "carte d'honneur" onderstreept. Gele oker heeft de schijn van goud en wordt voor de eerder klassieke omkadering van de tekst gebruikt.

gegoede klasse. In 1860 wordt met een kleuterschool gestart en het jaar daarop met een kant- en borduurschool. ⁽¹⁾ Het meisjespensionaat, waarmee al voor 1671 gestart zou zijn, is in de late 19de eeuw bijzonder

succesvol ⁽²⁾. Volgens de porseleinkaart wordt Philippine Gheeraerds omwille van haar welwillendheid beloond met een erekaart, die gesig-neerd is door zuster Thérèse, priorin. Zuster Thérèse van Sint-Bernardus

leidt het klooster van 1852 tot haar overlijden in 1879 ⁽³⁾. De kaart dateert dus uit deze periode.

Jacques DE RO

⁽¹⁾ A. DE PORHEMONT (P. CATELAIN), *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen*, dln. I & II, Geraardsbergen, 1996, p. 144-146.

⁽²⁾ N.N., *Beknopte geschiedenis van de kerk en de priorij Hunneghem*, s.l., s.d., p. 15.

⁽³⁾ V.VAN BOSSUYI, *Geschiedenis van Hunneghem te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1906, p. 50-57.